

ומתוקים מדבש

סוגיות בהלכה מבוארים ומורחבים כלשון לימודים השווה לכל נפש
נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת שבת תצוה - פורים - גליון מס' 45

פסקי הלכות נחוצים בעניין פורים שחל בערב שבת (בערי הפרזות - שנת תשפ"א).

לכבוד תושבי עירנו - עיה"ת ביתר עילית ושאר מקומות הפרזים, מצאתי לנכון להביא את עיקרי ההלכות הנחוצות והמצויות לערב שבת - ושבת זו, פורים תשפ"א.

בעניין מצוות היום - דהיינו קריאת המגילה, מתנות לאביונים, משלוח מנות וסעודת פורים - עיין במה שכבר הארכנו בזה בספרנו 'ומתוקים מדבש' - הלכות פורים.

תכלית שורות אלו להביא 'בקיצור נמרץ' את עיקרי ההלכות הנוגעים לשבת זו, לא 'פלפלות' בהלכות אלו - ובכוונה. ובודאי שא"א לעשות ככל הדעות, ולכן הבאתי רק את 'עיקרי ההלכה', לאלו שאין להם מנהג 'אחר' וכו', ורוצים לדעת איך לנהוג לכתחילה, ותמיד במקום ספק צריכים לעשות ש"ח.

ערב שבת

רמט סעיף ב - וא"כ מה שכתב בסימן תרצה הוא עניין לכתחילה. ואם כבר הגיע זמן מנחה קטנה, ראוי להתפלל מנחה מקודם. אך אם יש לו מניין קבוע י"א שאפשר לו להתפלל אחר הסעודה - וחכם עיניו בראשו (עיין שו"ע או"ח סימן רלב סעיף ג ובנו"כ ומשנ"ב שם - ובכף החיים שם ס"ק כט-ל שמניין קבוע עדיף משומר).

ט אם הסעודה נמשכה עד כניסת השבת, י"א שיקיים 'פורס מפה ומקדש', דהיינו שיביא לחם משנה - ויכסה כל החלות הנמצאים על השלחן, ויקדש על כוס יין, ולא יברך בפה"ג, ואח"כ יאכל הפת (יותר מכביצה לשם סעודת שבת) בלי ברכה, ויש שנהגו עפ"י רבותיהם לעשות כן אף לכתחילה (עיין בשו"ע או"ח סימן רעא סעיף ו, ובמג"א סימן רצא ס"ק א, ובמאירי כתובות ז, ובבית יוסף סימן תרצה בשם הארחות חיים - אמנם הרמ"א כפי שהבאנו סובר דלכתחילה עדיף לעשות לפני חצות).

י עניין הזכרת על הניסים באופן שהמשיך בסעודת פורים תוך הלילה בשנה רגילה, יש אומרים שצריכים להזכיר על הניסים ויש סוברים שלא יזכיר, והמנהג כסברא ראשונה, ויש שמחלקים בין קודם תפילת ערבית לבין אחר שהתפלל. אמנם בשנה זו שמוצאי פורים הוא בליל שבת ובאופן שהמשיך בסעודה תוך הלילה (פורס מפה), יש אומרים שיש להזכיר גם 'רצה' וגם 'על הניסים' כל זמן שלא התפלל תפילת ערבית, ויש שאמרו דבכל אופן יזכיר רק 'רצה' דודאי צריכים להזכיר את של שבת, ואם כן איך יאמר על הניסים, שהוא תרתי דסתרי. ויש שאמרו שאף לדברים אלו יכול להזכיר על הניסים בהרחמן (עיין במשנ"ב סימן תרצה ס"ק טו וס"ק טז, ובמג"א סימן תרצה ס"ק ט, ובחיי אדם כלל קנה סעיף לב), וסברת המתירים הוא דכיון דיום חמישה עשר יום נס הוא, יש יותר מקום להקל ולומר על הניסים ולא הוי תרתי דסתרי (והוא עפ"י המאירי כתובות דף ז ע"ב ד"ה אע"פ שביארנו - ועיין עוד בט"ז סימן קפח ס"ק ז). ולכאורה סברא זו של המאירי הוא דווקא בפורים דבפרזים שחל בערב שבת, אך בפורים דמוקפים שחל בערב שבת לא שייך טעם זה, דהא ט"ז אין אין הוא יום נס. ולמעשה בשבת זו בערי הפרזות (וכגון בעיר ביתר עילית) אם משך סעודתו אל תוך ליל שבת, רוב מורי ההוראה מורים להזכיר רק 'רצה', ובפרט אם כבר התפלל מעריב, וכפשוטו דברי החי"א והמשנ"ב.

יא מי ששתה הרבה יין ואינו יכול לשתות יין וכו' לקידוש, לכתחילה ישמע קידוש מאחר, או שיטעום קצת ויתן לאחר לשתות רוב הכוס (עיין שו"ע או"ח סימן ערב סעיף ט ובמשנ"ב וביאור הלכה שם, ובשו"ע או"ח סימן רעא סעיף יד ובפוסקים שם).

יב יש פוסקים שמורים שבשנה זו יש למעט בשתיית היין יותר מהרגלו בימי הפורים, וכדי שיכנס לשבת בצורה מכובדת ובאופן

א] מותר מעיקר הדין להסתפר בפורים (ביום שישי) וליטול הציפורניים לכבוד שבת, ויש פוסקים שהתירו בכל שנה בפורים עצמו אפילו כשלא חל בערב שבת, ובפרט אם יש בתפירת כבוד ליום הפורים עצמו, ובשנה זו (תשפ"א) שיש בה ג"כ כבוד שבת יש הרבה יותר מקום להקל (ועיין עוד בכף החיים סימן תרצו ס"ק יא).

ב המצוה להכין צרכי השבת נוהג כבכל ערב שבת קודש, ומי שרגיל לטבול במקוה לכבוד השבת יטבול גם בשבת זו (עיין שו"ע או"ח סימן רנ סעיף א ובמשנ"ב שם).

ג לפני כניסת שבת יש למשמש בבגדיו (ולעורר לכל בני ביתו על כך) להוציא כל דבר מוקצה (ואפילו אם גר במקום שיש בו עירוב - שאם אין עירוב קיים גם חשש של הוצאה), שיש הרבה מקום להיכשל בזה ח"ו בשבת זו, כי מעיקר הדין עיקר הלכה זו נאמרה כשלוש בשבת או יו"ט בגדים שלבשן בימות החול שרגילים לתת בכיסם מעות ושאר חפצים, או בבגדי שבת שלבשן באותו שבוע בימות החול (עיין שו"ע או"ח סימן רנב סעיף ז ובמשנ"ב שם - ועיין בספר ארחות רבינו חלק א דף קא שהסתייפלר זצ"ל לא היה ממשמש בבגדי השבת כיון שלעולם לא היה מניח בכיסו כלום, ולעולם לא לבשן בעת שמחה בימות החול, ורק בערב שבת חול המועד היה מקיים הלכה זו. ולשון הגמ' בשבת יב. הוא 'חייב' אדם למשמש - וכן הוא לשונו של הרמב"ם בסוף פרק יט מהלכות שבת, אמנם בטוש"ע כתבו כלשון של 'מצוה' למשמש - ועיין בערוך השלחן סימן רנב סעיף יח שכבר העיר הערה זו).

ד אם לבש בטעות בגד בשבת שיש בו מעות וכו' - יש חילוק אם הוא במקום שיש בו עירוב או אין בו עירוב, אך מ"מ עדיף לנער את הבגד - היינו להפוך את הבגד ולאחוז בצד כיס הבגד התפור - ולנער (עיין שו"ע או"ח סימן שי סעיף ז ובנו"כ ומשנ"ב שם).

ה יש להוריד המסכות או שאר מיני תחפושות לפני שבת - דהוי זילותא לשבת.

ו מותר לטלטל המגילה בשבת זו - כי הרי אפשר ללמוד ממנה (עיין בשערי תשובה סימן תרצג ס"ק א, ובמחצית השקל סימן תרפח ס"ק יב, ובחז"ס בגליון על השו"ע סימן תרפח ובשו"ת חת"ס או"ח סימן קצה, משנ"ב תרפח ס"ק יח, ובערוך השלחן שם סעיף יז במה שתמה על הפרי חדש).

סעודה פורים בערב שבת

ז כשחל פורים ביום שישי - וכשנה זו (תשפ"א), יעשה הסעודה בשחרית משום כבוד שבת - היינו לפני חצות היום, ויש אומרים קודם שעה העשירית (רמ"א סימן תרצה סעיף ב ומשנ"ב שם בשם המהר"ל).

ח אם איחר ולא עשה הסעודה בזמנו (היינו לפני חצות או שעה העשירית) מותר לו לאכול סעודת פורים 'רגילה' כל היום (עיין ברמ"א או"ח סימן

הערה חשובה

חשוב לציין בכל הנ"ל, שמאוד יש להזהר שלא יבוא לידי שום זלזול בשבת קודש זו בשום אופן שהוא, ותמיד לזכור – אפילו כשעוסקים במצוות היום, שלא יבוא על חשבון השבת, שעל זה נאמר 'יצא שכרו בהפסדו', ונראה שדברים אלו ק"ו הוא מדברי הביאור הלכה (סימן תרצה ד"ה עד דלא ידע), ודו"ק.

דעת כמה מפוסקי זמנינו

ב"ה זכיתי להעלות שאלות בעניין פורים שחל בערב שבת על שלחן מלכים – 'מאן מלכי רבנן', כמה מפוסקי זמנינו, ונביא כאן את דעתם (לפי סדר א-ב):

מהגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א שמעתי דבשנה זו בערי הפרזות אם נמשכה סעודתו תוך ליל שבת, אמר דכיון דהוא תרתי דסתר להזכיר של שבת וגם של פורים בברכהמ"ז, יזכיר רק 'רצה' וכמבואר במשנ"ב.

אם מותר לאדם שיכור שאינו מרגיש טוב מחמת שתיית היין לעשות מקלחת להרגיעו, אמר שעדיף לרחוץ רק את הפנים.

אם יש לו כאב ראש חזק מחמת שתיית היין, אמר שמותר לקחת אקמול, כדי לעזור לו להוריד שכרותו.

ולגבי אם ראוי לשתות בשנה זו פחות מהרגלו בימי הפורים משום כבוד השבת, אמר שוודאי ראוי לעשות כן, והוכיח דבריו מהא דכתב הרמ"א להקדים בשנה זו סעודת פורים ולעשותה קודם חצות מפני כבוד השבת.

מהגאון רבי צבי ובר שליט"א שמעתי דבערים הפרזים אם נמשכת הסעודה אל תוך ליל שבת, יזכיר בברכת המזון רק רצה, ולא יזכיר על הנסים.

ולגבי אם בשנה זו שהוא בערב שבת יש עניין לשתות פחות יין מהרגלו בימי הפורים, אמר שיכול לשתות כמו בכל שנה.

מהגאון רבי יהודה טישנר שליט"א שמעתי דבערים הפרזים אם נמשכת הסעודה אל תוך ליל שבת, יזכיר בברכת המזון רק רצה, ולא יזכיר על הנסים.

ולגבי אם יש לו כאב ראש חזק מחמת היין, אמר שאם זה כואב לו מאוד מותר לקחת אקמול, אך כשכואב קצת אסור.

ולגבי אם מותר לאדם שיכור שאינו מרגיש טוב מחמת שתיית היין לעשות מקלחת להרגיעו, אמר שאם הוא מצטער מאוד יכול להיות שמותר, אך עדיף אם אפשר לעשות רק את גופו, ולא את ראשו כדי שלא יגיע לידי סחיטת שערות.

ולגבי אם יש ענין בשנה זו לשתות פחות מהרגלו בימי הפורים, אמר שיכול להיות שיש ענין כזה, ואם השכרות מפריע לו לעונג שבת, ראוי שישתה פחות, ואם זה לא מפריע לו, יכול לשתות כהרגלו. ובוודאי שלא ייכנס לשבת באופן שהוא 'שיכור שליט'.

מהגאון רבי מאיר סירוטה שליט"א שמעתי דבערים הפרזים אם נמשכת הסעודה אל תוך ליל שבת, יזכיר בברכת המזון רק רצה, ולא יזכיר על הנסים.

לגבי אדם שיכור שאינו מרגיש טוב בשבת, ומקלחת מים קרים יכול להרגיעו, אמר שמותר במים 'קרים קרים' – בלא שום תערובת מים חמים בהם.

ואם יש לו כאב ראש חזק מאוד שמפריע לו מחמת היין, אמר שמותר לו לקחת אקמול בשבת.

ולגבי אם בשנה זו שהוא בערב שבת יש עניין לשתות פחות יין מהרגלו בימי הפורים, אמר שלא שמע מדבר זה, ונראה לו שיכול לשתות כמו בכל שנה, כיון שלא נכתב דבר זה בפוסקים לאסור.

מהגאון רבי שמואל פירסט שליט"א שמעתי שדעת מורו ורבו מרן הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל להתיר בכל שבת מקלחת עם מים קרים – הוא רק במקום שמצטער.

ולגבי אם מותר לקחת אקמול להרגיע את הכאבים שנגרמו לו מחמת שכרותו מאמש, אמר הגאון שליט"א שמותר לו לקחת אקמול להרגיע הכאבים באופן שמצטער הרבה.

הראוי. ומביאים ראיה מדברי הרמ"א שאמר דלכתחילה ראוי לעשות הסעודה קודם חצות, וכדי שלא ייכנס לשבת כשהוא שבע. אמנם יש שסוברים שיכולים לשתות כהרגלו בימי הפורים וכמו בכל שנה, כיון שלא נכתבה הלכה זו בפוסקים במפורש, וחכם עיניו בראשו.

יום השבת

יג] בשאר תפילות וסעודות השבת אין אומרים על הנסים, ואם אמר אין מחזירין אותו (עיין שו"ע או"ח סימן תרצג סעיף ב ובמשנ"ב שם ובמג"א שם ס"ק ב, ובט"ז שם ס"ק ג). ורואים מדברי המשנה ברורה דאף דאין לבני הפרזים להזכיר את של פורים בט"ו לכתחילה, עדיין יש לזה שייכות ליום זה, ולכך אין זה הפסק להחזיר אותו.

יד] מי שנאנס ולא אכל סעודת ליל שבת, בדיעבד אפשר לצאת כל 'השלש סעודות' ביום השבת. וכשמקדש למחרת בבוקר יאמר סדר קידוש הלילה (מלבד ויכול), ואח"כ בהמשך היום יאכל עוד שתי סעודות (עיין רמ"א או"ח סימן רצא סעיף א ומשנ"ב שם).

'שיכור' בשבת

טו] מי שמרגיש סחרחורת וחולי מחמת ששתה הרבה בערב שבת, ומרגיש שהוא ב'גדר' חולה כל גופו או נפל למשכב (או שבהמשך השבת יבוא לגדר זה), מותר לו לקחת אקמול וכו' בשבת כדי להרגיע את כאביו וכו', (ויש פוסקים שמתירים בכל שבתות השנה נטילת אקמול ואספירין וכדו' לאדם בריא, שבדור שלנו נהפך תרופה זו 'למאכל בריאים', ולא בדווקא חולים לוקחים את זה, ואנשים בריאים לוקחים את זה כדי שיתחזקו כוחותיו עוד יותר מגדר הרגיל, או לשמור מצבו, או 'רק' רוצה לחזק מזגו ולהעמיד את גופו על מכונן – ולא בגלל שהוא חולה עתה וכאותן הסברות של המתירים ליטול 'ויטמינים' למיניהם, ואכמ"ל – ותש"ח).

טז] שיכור בשבת צריך להקפיד לאחר שנתפך מיינו להרבות בשתיית רגילה, אבל אסור לו לקחת תרופה כדי להקיא את יינו (כל זמן שהוא אינו מרגיש שהוא ב'גדר' חולה כל גופו או נפל למשכב), אמנם מותר לו לשתות קפה שחור חזק, וגם מותר לו להכניס אצבעו לתוך גרונו כדי להקיא, ואף שאינו ב'גדר' נפל למשכב (עיין שו"ע או"ח סימן שכח סעיף לט ובמשנ"ב ס"ק קכד, ובט"ק קכז, ובפוסקים שם).

יז] מי שמקיא בשבת וצריכים לנקות את הרצפה, מותר לשפוך מים במקום הלכלוך וגם שאר חומרי ניקוי נוזליים ה'רגילים', ולנקות במקל גומי המיוחד לכך (ללא מטלית – משום איסור סחיטה) ולאסוף את המים בכף אשפה או לגוררו לנקב הניקוז או מחוץ לבית (שלא במקום אדמה הראויה לזריעה וחרישה – מלבד אם זה אחרי גשם והאדמה עדיין רטובה – עיין בשו"ע או"ח סימן שלו סעיף ג ובמשנ"ב ובפוסקים שם – ובשמירת שבת כהלכתה פרק כג הלכה ו).

יח] שיכור שהקיא ונתלכלך עצמו וכו', או במקום צער גדול וכו', יש מקום גדול להקל בשבילו לרחוץ במקלחת כל גופו בצוננים לבד, ויש שהקילו אף לערב מעט מים חמים שהוחמו מבעוד יום כדי להפיג צינתן של המים. ומותר לנקות פניו ידיו ורגליו במים שהוחמו מערב שבת אף שלא במקום חולי (וכש"כ במים צוננים) – ובמקום חולי גדול מותר אף לעשות מקלחת בחמין שהוחמו מבעוד יום. ובכל הנ"ל יש להזהר מאוד מאיסור סחיטה, וגם שלא יבוא לידי בישול מים בשבת עצמה. ותמיד ראוי אף בצוננים אם אפשר ודי בכך – שירחץ אבר אבר ולא כל גופו (עיין שו"ע או"ח סימן שכו סעיף א וסעיף ז במשנ"ב ובפוסקים שם, ובשו"ת אגרות משה או"ח חלק ד סעיף עד).

יט] אם השיכור הוא תוך ו' שעות של אכילת בשר בשבת ומרגיש חולה וחלש מאוד, ושתיית קפה עם חלב וכו' או שאר מאכלי חלב ירגיעו אותו מהחולי, אפשר להקל לאכול ולשתות חלב אחרי המתנת שעה מאכילת הבשר אם אינו בתוך אותה הסעודה (עיין בפתחי תשובה יו"ד סימן פט אות ג בשם החת"ס – ומונהג מורי ההוראה להקל בשאר חולי, וגם לנשים בהריון באופנים מסוימים וכו').

כ] אם עדיין מבולבל בדעתו הרבה מחמת השכרות כליל שבת זו – עיין בשו"ע (או"ח סימן רמ סעיף ג) ומשנ"ב (שם ס"ק יח), במה שכתבו בזה. עיי"ש.

כא] מי שמזיק בשבת זו מחמת שכרות ו'שמחת פורים', חייב לשלם.